

Dragutin Pavličević, Moravski Hrvati

Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994., 375 str.

Ovo djelo nastalo je u okviru znanstvenoistraživačkog projekta "Hrvati u susjednim zemljama - povijest, kultura, perspektive" Zavoda za hrvatsku povijest. Od prvobitno zamišljene rasprave, djelo je - zahvaljujući upornosti, znatizelji i marljivosti autora - prešlo u cjelovitu kroniku, odnosno monografiju koja osvjetljava ovu, najudaljeniju hrvatsku granu o kojoj naša stručna i šira javnost vrlo malo zna.

Temeljna koncepcija autora bila je da znanstveno, stručno i popularno analizira dio jedinstvenog povijesnog fenomena koji obuhvaća relativno brojnu hrvatsku narodnu skupinu što se od XVI. stoljeća formirala na prostoru Moravske, Slovačke i Donje Austrije. Nasuprot brojnim, napose u posljednja dva desetljeća provedenim istraživanjima i objavljenim rezultatima o povijesti Hrvata u Austriji, Mađarskoj, Italiji i Rumunjskoj, o moravskim Hrvatima takvih priloga gotovo da i nema. Zato ovo djelo možemo označiti kao svojevrsno ispunjenje duga, ili, kako sam autor ističe u predgovoru, kao spomenik jednom hrvatskom narodnosnom otočiću kojega više nema. Autor pred čitateljem otvara uzbudljivu, ali i tragičnu spomen-knjigu zapisa, sjećanja i uspomena - dakle tragova koji bi već sutra mogli biti zaboravljeni. Ovom knjigom autor želi spasiti od možebitnog zaborava pisana svjedočanstva. Zato je na jednome mjestu prikupio gotovo svu postojeću dokumentaciju o moravskim Hrvatima: sve ono što je o njima napisano - objavljenu i neobjavljenu građu, statističke podatke, ilustrirane priloge te usmene iskaze suvremenika.

Knjiga obuhvaća kronološki prikaz povijesti moravskih Hrvata od doseljenja do aktualnog stanja sjedinjujući u sebi kulturnu povijest, povijest jezika, govora i književnosti, graditeljstva, gospodarstva i folklorne tradicije. Osobito je vrijedan historiografski pregled u kojemu je prikazano gotovo sve što je u posljednjih stoljeće i pol pisano o moravskim Hrvatima. Čitatelj će lako uočiti svojevrsni paradoks: razmjerno mnogo napisan razbacanih po brojnim, često malo poznatim novinama i časopisima na stranim jezicima, ali gotovo nijedna ozbiljnija rasprava. Vrijedan dio djela čine prilogi - tekstovi nastali od 1862. do 1991. godine. Sakupljeni na jednome mjestu, imaju dokumentarnu i literarnu vrijednost. Ti prilogi mogu biti dragocjena pomoć i putokaz u budućim istraživanjima.

Nakon kratkog pregleda povijesti Moravske, gdje je autor osvijetlio geopolitičke i povijesne odrednice ove pokrajine, slijedi drugi dio, u kojemu se iznosi povijest moravskih Hrvata. Autor razmatra uzroke seoba, problem datiranja njihova dolaska u Moravsku, ishodište i bivša naselja u Moravskoj. Na pitanja o uzrocima seoba, datiranju i ishodištu naša historiografska znanost, ističe Pavličević, još nije dala u potpunosti zadovoljavajuće odgovore. Autor raščlanjuje sva relevantna mišljenja, ali ukazuje i na neke zablude glede datiranja dolaska Hrvata u Moravsku. Zanimljivo je da je gotovo jedno stoljeće bila općeprihvaćena činjenica kako su Hrvati u Moravsku doselili 1584. godine. No autor upozorava na istraživanja koja dokazuju kako se prvi val seoba zbio gotovo pet desetljeća ranije (1538. godine). Razmatra također sve moguće motive za useljavanje, a napose važno pitanje teritorijalnog ishodišta seoba, upozoravajući na malo poznati znanstveni prilog povjesničara Rudolfa Strohala koji tvrdi da su se moravski Hrvati iselili iz područja Gorskog kotara, točnije porječja rijeke Kupe i njezinih pritoka, bliže moru. Na tom se području u XVI. stoljeću govorilo čakavskim narječjem, a to je bilo porječje Kupe, Korane, Gline, Une, a možda i Ilove i Pakre. Napominje da su hrvatska naselja u Moravskoj bila u jakoj svezi s hrvatskom dijasporom u zapadnoj Ugarskoj i zapadnoj Slovačkoj. O tome govore podaci o seobama iz okolice Šoprona, Željeznog i drugih područja u hrvatska sela u Moravskoj. Autor zaključuje da su se Hrvati odselili iz porječja Kupe, Dobre i Mrežnice, ali znatno bliže moru nego što se obično tvrdi. To potkrepljuju i poneki talijanizmi u njihovu govoru.

Skupina Hrvata što je naselila najsjeverniji pravac, odnosno otišla najdublje u srednjoeuropski prostor, bila je najranije izložena sustavnim valovima asimilacije, tako da je od mnogobrojnih naselja napućenih većinskim hrvatskim življem naposljetku ostalo samo nekoliko. Autor ukazuje na tragove nekadašnjih hrvatskih naseobina. Oni se danas prepoznaju uglavnom po sačuvanim toponimima. Zadržalo se naselja ili dijelova naselja koja su još u XIX. stoljeću nosila dvostruki naziv od kojih je prvi bio na njemačkom ili češkom jeziku, naprimjer Krawaten ili Charvatsky. Jedna skupina kuća u Uherčicama kraj Jemnice nazivala se još 1893. godine Krawatendorfel ili Charvatska Vesnička.

Nakon ocjene demografskog stanja poslije seobe, u knjizi se razmatra socijalna struktura doseljenih Hrvata, način njihova života, utjecaj kulturne i socijalne baštine staroga kraja. Autor ističe kako Hrvati nisu stari kraj napuštali kao amorfna ljudska masa, već kao oblikovani narod koji je imao svijest o sebi, svoj jezik, vjeru, običaje i nošnju. Spominje da je u seobi bilo i pripadnika nižega plemstva. Kao duhovni predvodnici išli su s njima i svećenici glagoljaši. Nazivi sela, zaselaka i dijelova naselja govore o narodnosnom sastavu žitelja. Hrvati na hrvatski jezik preimenuju tada mnoga naselja, polja, potoke, njive ili livade. Tako nailazimo na sljedeće hrvatske toponime: Dražice, Lučice, Vrbice, Stara Gora, Selska, Ribnjaci, Žiline. I imena i nadimci seljana su hrvatski, naprimjer Lipi, Gluhi, Slipi, Mudri, Joško, Ivac, Mihac, Mandin, Lovrin, Jagina i slično.

U knjizi se zatim prate europska politička i društvena zbivanja tijekom XVII. stoljeća i njihov utjecaj na društvenu strukturu moravskih Hrvata. Potkraj XVII. stoljeća, unatoč relativnom brojčanom porastu hrvatskih obitelji u trima selima (Frielištof, Dobro Polje i Nova Prerava) čiju sudbinu autor prati od početka, općenito započinje polagani proces bohemizacije i germanizacije. Najbrže su tim procesima bili izloženi Hrvati u Moravskom polju. Pavličević spominje 13 hrvatskih naselja koja su već u XIX. stoljeću bila potpuno germanizirana. Sliku hrvatske dijaspore autor je zaokružio prikazom stanja u susjednoj Slovačkoj koja je također postala novom domovinom brojnim Hrvatima u XVI. stoljeću. Oni su napućili lijevu donju obalu Morave do Malih Karpata, okolice Bratislave i dio Velikog Žitnog Otoka. Na desnoj obali Morave također su hrvatska naselja po Moravskom polju, na desnoj obali Dunava do Nežiderskoga jezera i gornje Leithe, pa i dalje, što sve zajedno čini skupinu gradišćanskih Hrvata. Dakle, moravski Hrvati, gradišćanski Hrvati i oni s Moravskoga polja, činili su u XVI. stoljeću povezanu cjelinu kako u geografskom, tako i u političkom i gospodarskom pogledu.

U knjizi se poklanja pozornost političkim i društvenim zbivanjima u XVIII. i XIX. stoljeću. Zanimljiva je analiza stanja u gospodstvu Drnholec u čijem su sklopu bila hrvatska naselja koja autor prati kroz čitavo djelo. Komparativnom analizom brojčanih pokazatelja autor pokazuje da je u spomenutim trima selima sredinom XVIII. stoljeća zabilježen povećan broj hrvatskih obitelji što tumači visokom rodnošću i raspadanjem obiteljskog zadrugarstva. U drugoj polovici XIX. stoljeća završeni su narodni preporodi svih dijelova hrvatskoga naroda, ma koliko udaljeni jedan od drugoga bili. Taj proces nije zaobišao ni moravske Hrvate. U njima je sazrela spoznaja da su svi Hrvati samo grane i ogranci jednoga te istoga stabla, da svi potječu iz iste zemlje, da govore gotovo istovjetan ili vrlo sličan jezik, da su im slični običaji, vjera, usmena književnost i još mnogo toga. Intenziviranje pismenih i usmenih dodira omogućilo je, doduše, održavanje Hrvata kao nacionalno svjesnog činitelja, no njihovo svakodnevno okruženje, škole na njemačkom jeziku, crkvene propovijedi na češkom i njemačkom jeziku, općinska uprava i ostalo, pridonijeli su neumitnom procesu asimilacije. Autor s pravom zaključuje kako su pozitivni pomaci u gospodarstvu i komunikacijama bili nedovoljni za očuvanje hrvatskog identiteta. Osim što nije bilo škola ni župa u kojima se mogao učiti ili čuti hrvatski jezik, nije bilo uvjeta za stvaranje građanskog sloja koji bi mogao odigrati presudnu ulogu u procesu nacionalne integracije. U socijalnom tijelu moravskih Hrvata dominirao je seljak, okružen stranim etnikumom koji je sve uspješnije rastakao ionako ugroženo hrvatsko tijelo.

U prikazu političkih prilika u Prvoj Čehoslovačkoj Republici u razdoblju od 1918. do 1938. autor analizira osjetljivo pitanje odnosa novonastalih država prema hrvatskom korpusu. U skladu s Wilsonovim načelom opredjeljenja, Hrvati su se opredijelili za Češku, vjerujući da će u novoj državi imati veće mogućnosti za izražavanje svog hrvatskog identiteta. Međutim, stvarnost je bila drukčija. Autor dokazuje da su od tada bili izloženi sustavnoj bohemizaciji. Ipak, najveću tragediju moravski su Hrvati doživjeli nakon Drugog svjetskog rata, kada je poznatim metodama totalitarizma, bliskim svim komunističkim državama, nad njima izvršeno etničko čišćenje. Autor opisuje malo poznata tragična zbivanja oko izгона Hrvata s njihovih stoljetnih ognjišta. Preseljavanje je izvršeno u dvije etape. Iz Frielištofa, Dobrog Polja i Nove Prerave iseljeno je ukupno 306 hrvatskih obitelji. Prema popisu pučanstva iz 1961. godine u Frielištofu se 19 osoba upisalo kao Hrvati. Na njihova imanja doseljeni su Česi i Slovaci (povratnici iz Bugarske). Autor donosi podatke o mjestima u koja su se Hrvati odselili, nazvavši ovu pojavu dijasporom dijaspora.

Ostavši bez domovine i zavičaja, iza socijalističke željezne zavjese, bez dodira s gradišćanskim Hrvatima, koji su, valja i to reći, također bili podijeljeni u dvije države, i

matičnom zemljom, proživljavali su moravski Hrvati najteže razdoblje u svojoj povijesti. Nakon demokratskih promjena nastala je svojevrsna mobilizacija među njima. No, povijesnopolitički razvoj koji im je bio toliko nesklon, učinio je njihovu realnost gotovo bezizglednom. Danas, nažalost, moravski Hrvati ne postoje kao povezana narodnosna zajednica. Ono što je od nje ostalo, to su tek svjesni pojedinci i narodna kultura. Ova je knjiga svjedočanstvo o njihovoj tragičnoj sudbini.

Božena Vranješ-Šoljan

Giuliana Gemelli, Fernand Braudel e l'Europa universale

Marsilio editori, Venezia, 1990.

Na početku knjige Gemelli objašnjava da njezino djelo ne želi biti "klasična" biografija. Prihvatila je model Michela Foucaulta, prema kojem bi biografija trebala biti preduvjet za stvaranje "opće povijesti". Ubačena u dvostruki interpretativni kontekst (koji otkriva mrežu odnosa između ljudi, te međusobno djelovanje institucijskih i kulturnih sustava), biografija se, smatra Gemelli, ne potvrđuje kao cilj povijesnog istraživanja. Biografsko prožimanje predstavlja, naime, točku u kojoj se spajaju subjektivnost povijesne percepcije i objektivnost povijesnih struktura. Cilj je knjige postaviti neke Braudelove biografske elemente upravo u odnosu na ta dva elementa, pomoću kojih se i određuje intelektualna i organizacijska strategija koju on primjenjuje. Upravo njegova sposobnost da djeluje istovremeno kao i kulturni organizator i povijesni pisac temelji se na višestrukosti njegovog pristupa.

Gemelli analizira način na koji su mnogostruke političko-intelektualne konjunktore utjecale na francuski kulturno-institucijski sustav. Taj je način prouzročio međusobnu povezanost kulturnih fenomena, njihovu suradnju, ali i njihovu međusobnu suprotnost. Odnosi se to posebice na povijest međunarodnih odnosa, sociologiju intelektualnih institucija, društvenu povijest kulture, te analizu čitavoga Braudelova opusa, kako to naglašava autorica. Ona razlikuje dva razdoblja u odnosu na forme i stupnjeve organizacijskog djelovanja na području kulture: razdoblje 1918-1939 te nakon 1945. Period između 2 rata obilježavaju pretežno oblici suradnje na međunarodnom planu, čija je temeljna karakteristika mnogobrojnost raznih inicijativa, pogotovo u Americi, a u većoj mjeri i u Europi. U tom razdoblju prevladava, dakle, oblik intelektualne razmjene, posebice u društvenim znanostima. To se odnosi u prvome redu na sociologiju i ekonomiju, jer su američke zaklade izradile čitav niz projekata na području tih znanosti. S tog je gledišta djelatnost škole "Annales", koja je formirala model međunarodne suradnje na području povijesti, tipičan fenomen za navedenu prijelaznu fazu. Međutim, tek nakon rata ta se faza proširuje na oblike svjetske intelektualne suradnje. U svezi s tim Gemelli spominje i objašnjava u čemu se sastoje i kakve oblike poprimaju pojave koje ona naziva "internazionalizzazione" i "mondializzazione", te pod kakvim je okolnostima došlo do prijelaza prve faze u drugu. Time, dakako, autorica nije analizirala sve, već neke oblike dinamizma na intelektualnom pariškom polju u odnosu na porast kulturnih veza s Amerikom. U svojem se istraživanju poslužila kriterijem selektivnosti, mada je u biti prešla preko svih značajnih elemenata važnih za stvaranje intelektualnog kulturnog sustava na području društvenih znanosti. Pri tom je primijetila da je međunarodna intelektualna suradnja, u određenim nacionalnim kontekstima, uvjetovala suprotnu pojavu - ne koordinaciju i suradnju, već cijepanje i izolaciju pojedinih institucija. To se posebno odnosilo na Francusku, gdje je suradnja s američkim institucijama dovela do međusobne konfrontacije, ili blaže, natjecanja čije su metode bolje, što svakako nije poticalo inovacijske procese.

Tijek Braudelovog izlaganja odaje forme i transformacije današnjeg vremena. Posebno je važno njegovo otkriće "svijeta Sredozemlja" kao mogućeg povijesnog scenarija. Tu je ideju predložio još 1927. godine Lucien Febvre. Braudel je djelo objavio 1949, a njegov temelj ne čine samo članci o španjolskoj dominaciji, nego i njegova uloga u recenzijama djela koja se odnose na to zemljopisno područje. Te su Braudelove recenzije objavljene u časopisima "Revue Africaine" i "Revue Historique". Analizirajući misli mnogih etnografa, geografa i ekonomista, Braudel je usvojio ideju Paula Valéryja da se Sredozemlje može proučavati i u svijetlu širenja zapadne civilizacije, koja ne uništava, nego integrira postojeće razlike na koje nailazi. Braudel je proučavao i škole francuskih i njemačkih

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine